

De eerste 1000 (vader)dagen

Waarom vaders en vaderwerkingen belangrijk zijn

JAN-MAARTEN DOOREMONT coördineert de vaderwerking bij inloopteam De SLOEP, een toegangspoort voor laagdrempelige gezinsondersteuning aan alle gezinnen met kinderen en zwangere gezinnen, met bijzonder aandacht voor kwetsbare gezinnen. Hij stelt in deze bijdrage dat vaders geen (hand)leiding nodig hebben. Wat ontbreekt is een aanbod waar vaders terecht kunnen met hun vragen en verhalen. In de prenatale (voor de geboorte) en perinatale (van de zwangerschap tot een tijd na de bevalling) zorg krijgt de rol van vaders in de eerste 1000 dagen veelal slechts mondjesmaat aandacht. Tot op zekere hoogte maakt de nieuwe aandacht voor 'de eerste 1000 dagen' zelfs geen verschil voor (de aandacht voor) vaders. In het eerste 1000 dagen discours leeft de idee dat vaders zouden moeten worden 'geëmancipeerd', wat misschien wel zo is, maar deze emancipatie wordt dan voornamelijk ingevuld met vaders informeren, wetenschappelijke inzichten bijbrengen, en tips en adviezen geven over hoe ze de (aanstaande) moeder kunnen (onder)steunen. Zulke zaken zijn nodig en waardevol, maar deze aanpak begrijpt vaders toch vooral als (passieve) 'afnemers' van kennis. Wat ontbreekt is waardering van wat vaders (nu al) zijn, doen, weten en kunnen. De vragen die vaders hebben en de verhalen die ze (willen) meedelen worden zo niet langer gezien als iets dat moet worden opgelost, maar als signaalfunctie van hun werkelijkheid - van hun (be)leven. Het gaat er dus om het aanbod van vaders zo te organiseren dat vaders geen 'ont-vangers' worden, maar dat het initiatief het engagement, het zelfbewustzijn en de al aanwezige kennis van vaders correct 'vangt'.

Werken mag ik niet.

Ik mag niet werken, dus geen geld.

Als ik geen geld heb, hoe kan ik dan voor ze zorgen?

Ik moet veel, voor ik iets mag.

De SLOEP vzw werkt in de preventieve gezinsondersteuning en situeert zich in de regio Gent Noordoost. Een buurt gekenmerkt door een schrijnend armoedecijfer. Maar liefst een op twee kinderen worden hier in armoede geboren. Het is ook een wijk met een hoge diversiteit aan nationaliteiten en culturen. Onze organisatie ontvangt jaarlijks ongeveer 1000 unieke gezinnen uit deze buurt.

Als Integraal Laagdrempelig OpvoedingsOndersteuningsPunt (kortweg INLOOP-Team) bieden we preventieve gezinsondersteuning aan gezinnen met jonge kinderen in een kwetsbare situatie. Een INLOOP-team situeert zich in het landschap van integrale jeugdhulp in het brede-instapluk. In de praktijk wil dat zeggen dat wij vrij toegankelijk zijn, gezinnen kiezen er zelf voor langs te komen.

De SLOEP vzw is altijd al een buitenbeentje geweest in het werkveld. Het was een van de weinige INLOOP-teams die 25 jaar los van een zuil kon werken. Eenvoudig verwoord wil dit zeggen dat we onafhankelijk van grote zorginstanties te werk gingen. Het zorgde voor een strijd tot behoud, vooral het financiële luik was altijd een uitdaging, maar die voortdurende worsteling om onafhankelijk te blijven, creëerde ook een zekere vrijheid voor onze organisatie. Een vrijheid in handelen, in gedachtegang en in manier van organiseren – we moesten ons nooit bekommeren over een grotere zorginstantie die over onze schouders meekeek, en de lijnen uitstippelde.

De SLOEP: een verhaal van doorzetten

We hadden die vrijheid, en net vanuit die vrijheid groeide onze vaderwerking. Een vrijwilliger, die later stagiair en vaste waarde in het team werd, ontdekte tijdens de stage – en benadrukte ook daarna – een gebrek aan aanbod voor vaders in ons Vlaams zorglandschap. Natuurlijk is er de laatste jaren al heel wat meer beweging te spotten (naar vadervriendelijkheid, vaderbereikbaarheid, vader(h)erkentelijkheid), maar als we het hardnekkig vasthoudende idee willen doorbreken dat zorg voor baby's en jonge kinderen toch in de eerste plaats een aangelegenheid is voor moeders – met moeders die sneller een stapje terugzetten uit de arbeidsmarkt eenmaal er een kindje op komst is,

en met moeders die gemiddeld genomen meer instaan voor het huishouden, inclusief de verzorging en de opvoeding van kinderen – dan moeten we er voor (blijven) zorgen dat onze zorginstanties, vooral als deze zich focussen op het werken met jonge kinderen, een gezonde weerspiegeling zijn van onze samenleving. Om het debat aan te wakkeren alvast de volgende stelling: waar veel sociale organisaties, deels vanuit een traditie, een ruim aanbod voorzien voor moeders is er nog steeds een tekort aan initiatieven waar vaders zich welkom voelen en herkennen.

Er is geen kant en klare ‘handleiding’ over hoe je een vaderwerking nu efficiënt uitrolt. Dat hoeft ook niet, want je ent jouw werking best op de buurt, de populatie, waarmee je wil werken. Om een stukje geschiedenis van de vaderwerking van De SLOEP erbij te betrekken: we hadden het geluk dat er toen een succesvolle vaderwerking was in het Brusselse waar we raad konden vragen.

Sinds dan *probeert* De SLOEP-vzw al meer dan vijftien jaar een plek te zijn waar vaders terecht kunnen. De nadruk op proberen is niet gratis. Een gezonde vaderwerking opzetten en behouden blijft immers een verhaal van trial en error. Die dynamiek van voortdurend bijsturen – van denken wat en hoe te doen, en dat doen achteraf te overdenken alvorens verder te gaan – is, neem ik aan, inherent aan alle ouderwerkingen. Maar wat een vaderwerking toch ietwat apart maakt, is dat je je als organisatie vrijwel onmiddellijk moet verhouden tot de maatschappelijke vertekening van wat een ‘goede’ vader is en hoort te doen, en bij extensie wat een ‘goede’ vaderwerking is en hoort te doen. Het simplistische idee dat zo’n vaderwerking ofwel een soort hobbyclubje is waar vaders samen sporten ofwel een lessenreeks gericht op vaders die gebaat zijn bij wat meer informatie en inzichten over de omgang met kinderen leeft toch nog steeds in de hoofden van heel wat mensen.

Bij het uitrollen van een vaderwerking komt heel wat extra kijken. Gaande van posters aan de muur – hoe worden vaders hierop afgebeeld? – tot de manier van aanspreken – hoe richten we ons tot de vader, de moeder, het sociale netwerk rondom het gezin? – en het ontwerpen van een wervende flyer. Bij De SLOEP bleven we volhouden, pionierden met onze vaderwerking, en brachten enkele jaren terug een boek en documentaire uit. Het boek *Papa*

hoort er ook bij kwam samen met de documentaire *Over vaders* uit in 2019. Het boek geeft handvaten en nieuwe inzichten in het bereiken van of werken met vaders.

Ouderschap is meer dan moederschap

Wat ons opviel bij De SLOEP doorheen de jaren is hoeveel pedagogische visies er circuleren. Visies die voorschrijven hoe je als organisatie het beste met ouders omgaat, maar ook heel wat visies die zich richten tot de ouder en uit de doeken doen ‘hoe’ er (best) kan opgevoed worden: positief opvoeden, mild ouderschap, succesvol opvoeden, duurzaam opvoeden, democratisch ouderschap, lui ouderschap ... ronkende adjectieven komen en gaan. Twee recente opvoedingsideeën zijn het ‘dorp’ rondom kinderen en het ‘belang’ van de eerste 1000 dagen in een kinderleven.

Een kritiek op deze opvoedingsmethodes en -idealen zou ons te ver brengen. Ik beperk me ertoe te vermelden dat een groot deel van deze ideeën (die niet zelden worden vergezeld met een goed verkopend boek) minstens impliciet de moeder nog steeds als primaire opvoedingsfiguur aanspreken. Natuurlijk speelt hier ook een commerciële factor: uitgeverijen weten immers dat het ‘doelpubliek’ van een opvoedingsboek grotendeels uit vrouwen, (groot) moeders, bestaat. Maar het gaat verder dan dat. Er is een inhaalbeweging merkbaar, vaders en vaderbetrokkenheid staan steeds beter (en langer) op de publieke en maatschappelijke agenda, maar we mogen ons nog niet op de borst kloppen.

Om maar één voorbeeld aan te halen: in het onderzoeksveld ziet men die kentering ook. Waar vaders als onderzoekssubjecten lange tijd langs de zijlijn stonden – sprak men in onderzoek over ‘ouders’, bedoelde men lange tijd ‘moeders’ – is vaderschap nu een sterk(er) uitgerold onderzoeksdomein. Dat wil zeggen: er is heel wat onderzoek terug te vinden over ‘wat’ vaders doen met hun kinderen, net als er onderzoek te vinden is over hoe ze hun vaderschap ‘beleven’ en ‘hoe’ vaders de ontwikkeling van hun kind(eren) stimuleren. Maar er is veel minder te vinden over de *omstandigheden* waarin vaders

verkeren, de bredere context waarbinnen ze hun kinderen grootbrengen en (ex)partner zijn van de andere ouder. Terwijl een vaderwerking net wel ver- trekt vanuit, en rekening houdt met, die omstandigheden.

Het gebrek aan een vaderbril in de eerste 1000 dagen

Als er (door beleidsmakers) wordt geschreven en gesproken over ‘de eerste 1000 dagen’, mag er meer aandacht worden besteed aan vaders. Nu blijft men vaak hangen bij het uit de doeken doen *dat* de eerste 1000 dagen belangrijk zijn in het leven van kinderen (en ouders). Dat betwijfelt weliswaar niemand – de gezondheid voor, tijdens en na de geboorte blijkt immers een belangrijke voorspeller van zowel fysieke als mentale problemen op latere leeftijd – maar het thema ‘vaderschap in de eerste 1000 dagen’ staat in de hiërarchie een aantal treden onder het thema ‘een kansrijke start voor het kind’ en het thema ‘kwetsbare moeders en zwangere vrouwen’.

Om een tweede stelling los te laten: te vaak wordt de betrokkenheid van vaders tijdens de eerste 1000 dagen nog afgemeten aan de betrokkenheid van moeders. Terwijl vaders toch meer een andere, unieke (gender)rol kunnen opnemen. Natuurlijk kunnen, en moeten misschien wel, vaders de (aanstaande) moeder ondersteunen, maar daarnaast hebben mannen soms ook behoefte om elkaar te leren kennen, te ontmoeten, de omstandigheden van hun (aanstaande) vaderschap te bespreken, te praten over hun rol als vaders en de betekenis die het (aanstaande) vaderschap voor hen heeft. Daar kunnen vaderwerkingen in faciliteren.

Enkele citaten van vaders

Ik herinner mij een gesprek met Redouane Ben Driss, trouwe vriend van De SLOEP en met meer dan dertig jaar ervaring in het werken met vaders met migratieachtergrond. Hij vatte toen de maatschappelijke blik naar vaders met een migratieachtergrond samen in één enkele zin: *Ben jij wel een goede vader? Bewijs.*

Een vader vertelde me een tijdje terug het volgende: *Werken mag ik niet. Ik mag niet werken, dus geen geld. Als ik geen geld heb, hoe kan ik dan voor ze zorgen? Ik moet veel, voor ik iets mag.* Het voelt voor deze vader aan alsof iedereen in België leeft ‘voor het systeem’. Eerst veel ‘moetjes’, alvorens iemand vader ‘mag’ zijn op de manier die hij wenst. De vader heeft geen wettig verblijf waardoor hij niet kan werken om zijn gezin te onderhouden. Terwijl net, in zijn ogen, het onderhouden van zijn gezin zin en betekenis zou geven aan zijn vaderschap. Deze vader maakte zich ook zorgen over het rolmodel en het voorbeeld dat hij voor zijn kinderen hoopte te zijn. Meer concreet maakte de man zich zorgen dat hij, zonder werk, in de ogen van zijn kinderen een mindere vader werd.

In 2019 ondernam ik een aantal interviews met vaders. Mahmed vertelde toen: *Ik wil helpen, ik wil goed doen, maar het gaat gewoon niet altijd. En dat is echt moeilijk.* Mahmed gaat werken en zijn vrouw blijft thuis en voorziet in de zorg voor de kinderen. Hij gaat zowel overdag als ’s nachts werken om zijn gezin te onderhouden. Op het einde van de maand is het altijd afwegen welke factuur ‘als eerste’ moet betaald worden. Kort voor ons gesprek spoorde de school hem aan te helpen bij het huiswerk van zijn kinderen. Mahmed zijn Nederlands is nog niet goed en *wiskunde leren ze hier op een totaal andere manier*, waardoor het hem niet lukte zijn kinderen te helpen. De kinderen spreken en lezen beter Nederlands dan hij en de moeder, en vertalen alle (school)brieven en (ouder)gesprekken.

Ik haal dit voorbeeld niet alleen aan omdat het me blijvend raakt, maar omdat deze casus zoveel verschillende lagen heeft. Het is niet dat de vader niet wil helpen bij het huiswerk van zijn kinderen; het ligt gewoonweg niet binnen zijn mogelijkheden op dat moment. Hij beschikt niet over de taal en de kennis. Tot op zekere hoogte zou je kunnen stellen dat de vanzelfsprekendheid waarmee men verwacht dat hij dezelfde (school)wereld als die van zijn kinderen deelt deze vader tegen de borst stuit. Het is niet dat de ouders willen dat hun kinderen ‘tolken’, de omstandigheden dwingen zich er gewoonweg toe. Haal de financiële zorgen en het gebrek aan kennis van de taal weg en het voorbeeld krijgt onmiddellijk een andere dimensie.

De opdracht voor preventieve gezinsondersteuning

Wat bovenstaande citaten duidelijk maken, is dat er een idee over betrokken vaderschap circuleert dat vooral ingevuld wordt vanuit een mainstream (mid-denklasse) ideaal – een vader die fysiek aanwezig is, zijn kinderen socio-emotioneel steunt, en min of meer op gelijke basis meedraait in het huishouden – dat voorbijgaat aan de beleving van heel wat vaders, niet in het minst vaders met een migratieachtergrond.

Maar net deze vaders komen in contact met preventieve gezinsondersteuning. En we vergeten, of eerder onderschatten, te vaak de vormende waarde van dit contact. Het is soms de eerste keer dat gezinnen met ‘officiële’ instanties in contact komen. Organisaties in de PGO (Preventieve GezinsOndersteuning) werken als een visitekaartje van de maatschappij. Ze staan immers ergens voor: hoe wij de samenleving zien en organiseren, met plaatsen waar gezinnen terecht kunnen. De ondervertegenwoordiging van mannen in de preventieve gezinsondersteuning doet wel degelijk iets met ‘bezoekende’ vaders. We weten uit onderzoek dat vaders zich meer niet dan wel geholpen voelen door het huidige PGO-aanbod, wat vasthangt aan het inzicht dat vaders zich niet (h)erkend voelen door de ondersteuner die de zaken, vaak met de beste bedoelingen en even vaak onbewust, vanuit een mainstream of vrouwelijk/ moederlijk perspectief bekijkt.

Bovenstaande kunnen we ook op een andere manier verwoorden: vaak wordt er in de preventieve gezinsondersteuning al op voorhand bepaald wat er op die plek, bij die organisatie, in dat initiatief zal gebeuren. De ouder die er binnenkomt, neemt al gauw de rol aan die men voor hen in gedachten heeft. Niet zelden is dat een eerder afwachtende rol, leunend op het engagement, de authenticiteit of de kennis van zaken die een ondersteuner kan bieden. Daar is op zich natuurlijk niks mis mee – heel wat ouders zijn erbij gebaat om even opgevangen te worden – maar in het geval van vaders verengt ‘opvangen’ zich vaak tot informeren. Terwijl een vaderwerking er niet in de eerste plaats is om vaders te informeren. Wel om hen te ‘formeren’, te vormen dus. Dat kan een ondersteuner doen door in dialoog te gaan met en door vaders uit te nodigen in eigen woorden te spreken over de wisselwerking tussen sociale structuren, de familiale omgeving, de omgang met de kinderen en hun eigen

gedachtegoed. Emancipatie is meer dan voorlichten. Emancipatie is opheffen, (h)erkenning zaaien en grotere zelfbeschikking oogsten.

Afsluitende gedachte

Er is onlangs sterk gesneden in de werkingsmiddelen van de vaderwerking van De SLOEP. Nochtans leven we in een tijd waarin we niet minder, maar net meer zouden moeten investeren in preventieve gezinsondersteunende initiatieven die zich tot vaders richten. Als het even kan vanuit die emancipatorische benadering zoals hierboven beschreven. Zodat we niet alleen een beter begrip krijgen van de rol die vaders spelen in hun eigen leven en dat van hun gezinsleden, maar zodat we bottom-up beleidsmakers ook concrete handvatten kunnen geven om beleid te ontwikkelen dat beter aansluit bij de ideeën, verwachtingen, wensen en noden van vaders én moeders én kinderen. Voor, tijdens en na de eerste 1000 dagen.

Over de auteur

Jan-Maarten Dooremont werkt al enkele jaren in de preventieve gezinsondersteuning. Hij coördineert alles rond vaders in De SLOEP vzw en blijft het thema op verschillende niveaus hoog agenderen. Hiernaast is hij lector aan de Artevelde Hogeschool in de Graduaatsopleiding Orthopedagogische Begeleiding.

E-mail: janmaarten.dooremont@hotmail.com